

SVAKO DIJETE IMA PRAVO NA EMOCIONALNO OBRAZOVANJE

Učitelj 21. vijeka

Dr. sc. Vahida Djedović
Savjetovanište VD

Sažetak: *Djetinjstvo i adolescencija su kritične tačke u kojima nastaju osnovne emocionalne navike koje će kasnije upravljati njihovim životima. Emocionalna inteligencija podrazumijeva osnovni talenat za življenje, kao na primjer, kako zavladata emocionalnim impulsom, uočiti najdublja osjećanja kod drugih i kako uskladiti međusobne odnose. Kao što kaže Aristotel: „Naljutiti se na pravu osobu, u pravoj mjeri, u pravo vrijeme, zbog valjanog razloga na pravi način.“ Cilj rada je pokazati kako bi škole trebale zaposliti učitelje koji će napraviti programe kojima bi u cjelosti obrazovali učenike, spajajući u učionicama razum i srce. Prije svega, učitelji, odnosno nastavni kadar koji radi sa djecom, trebao bi dobro poznavati vlastite emocije i, s tim u vezi, u obrazovanje učitelja treba uvrstiti predmet koji se bavi emocijama. Jedino takvi, osposobljeni učitelji mogu raditi s djecom i formirati neke osnovne djelotvorne elemente, a koji bi uključivali: emocionalne vještine, saznajne vještine i vještine ponašanja. Zaključak donosi osobine učitelja 21. vijeka, a programi koje bi koristili učitelji, pokazuju unapređenje emocionalne kompetencije, usmjereni su na izgradnju specifičnih vještina na području emocija, kognicija, te na socijalni, ponašajni i moralni razvoj. Stoga, ovi programi pozitivnog razvoja djece u ovoj kategoriji nastoje razviti sposobnosti upravljanja emocionalnim reakcijama ili strategije upravljanja sobom, ublažavanja vlastitih neugodnih doživljaja i tolerancije na frustraciju.*

Ključne riječi: *emocije, učitelji, učenici, škola*

UVOD

Iako su brojna istraživanja, provedena u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, pokazala kako učenici bolje i lakše uče ako se razgovara o njihovom emocionalnom stanju, učenike se i dalje, u brojnim školama, obrazuje isključivo tradicionalnim nastavnim metodama. Tradicionalno obrazovanje nije okrenuto prema djetetu i njegovim potrebama, već potrebama društva. Brojni kritičari škole ukazuju da ona više koči nego što razvija emocionalnu inteligenciju.

U razvoj emocionalne inteligencije bitno je uključiti sve radnike odgojnih i obrazovnih ustanova, te porodicu i cjelokupnu zajednicu. Radnici odgojnih i obrazovnih ustanova trebali bi biti spremni na cjeloživotno učenje kako bi mogli poticati ovakav način rada. Mnogi autori smatraju kako je obrazovanje na ovom polju ključ u rješavanju brojnih problema. Iako rad na emocionalnom obrazovanju nije nova disciplina, ona se veoma malo koristi u odgojno-obrazovnom procesu mladih, a uopšte se ne izučava u okviru nastavničkog studija i stručnog usavršavanja prosvjetnih radnika. Ovakvim odnosom, u kojem se ne pridaje važnost emocijama, ne prepoznaju se i ne poštuju emocionalna stanja učenika, pa školske ustanove uglavnom „proizvode“ anksioznu i nesretnu djecu. Kad bi se dozvolilo djeci da na pravi način emotivno sazriju, sama po sebi bi bila motivisana da nauče ono što im je u akademskom smislu potrebno. Nepoštovanje emocionalnog stanja učenika dovodi do niza poteškoća koje se odražavaju na uspjeh učenika i odnos prema vršnjacima.

S obzirom na činjenicu da sve većem broju djece porodica ne pruža dovoljno sigurnosti i podrške, škole su ostale jedino mjesto gdje se zajednica može obratiti za popravne mjere zbog dječijih nedostataka u emocionalnim i društvenim vještinama. Škola bi trebala predstavljati mjesto gdje do djece dopiru važne lekcije, koje inače ne bi nikada naučili. Emocionalni razvoj od škole zahtijeva dodatne zadatke, tako što bi na sebe preuzela propuste porodice u vaspitanju djeteta. Ovakav zadatak podrazumijeva da nastavnici prevaziđu svoje tradicionalne uloge i da ljudi iz zajednice postanu

zainteresovaniji za školstvo. Svakodnevno do nas stižu vijesti o vršnjačkom nasilju: o grupi dječaka koji su mlatili drugog dječaka uz obaveznu navijačku skupinu sa strane, o grupi djevojčica koje premlaćuju drugu djevojčicu, o dječacima koji prosipaju farbu po spomenicima, o narušenoj sigurnosti, o velikom nagonu razjarenosti. Vijesti se prenose brzinom vjetra, putem društvenih mreža i odražavaju zastrašujući prizor nekontrolisanih emocija u učeničkim životima. Posljednjih godina sve više se povećava broj ovakvih ponašanja, a ona oslikavaju prizor emocionalne neupućenosti i očaja u porodicama i društvu, generalno. Porast emocionalne nepismenosti može se prikazati brojnim slučajevima depresije i pokušaja suicide, kao i zabrinjavajućim povećanjem agresivnosti. Emocionalno zlostavljanje postalo je dio uobičajenog rječnika.

Međutim, iako imamo dosta vijesti koje govore o vršnjačkom nasilju, imamo i puno pokušaja da se nešto promijeni u obrazovnom sistemu, a broj naučnika koji se bave ovom tematikom, uveliko je porasao. Mnogi od ovih naučnika kažu da je problem u porodici, neki kažu da su učenici preopterećeni u školama, a neki, uz najbolje namjere, preporučuju kliničko liječenje agresije i drugog (auto)destruktivnog ponašanja. i sve ostaje na tome. Zapisano u knjigama.

Ovaj rad je pokušaj da se pomogne obrazovnim institucijama, kako bi mogle napraviti neke značajne korake, prije svega da unaprijede emocionalno obrazovanje učenika. Obrazovanje na ovom polju, moglo bi omogućiti da se pomogne učenicima da ublaže/riješe ili preveniraju eventualne probleme. Također, moglo bi im se pomoći da razvijaju samopoštovanje kao i empatiju koja je preduvjet za uklanjanje prezira, mržnje i zavisti, odnosno preduvjet za uklanjanje disfunkcionalnog ponašanja (Milivojević, 2010.).

“Budući da je škola ostala jedino mjesto u kojem bi učenici mogli razgovarati o svojim problemima, funkcija škole bi trebala, ne samo dati im obrazovanje, nego omogućiti im i osigurati osjećaj pripadnosti i prijateljstva. Ponuditi im različite perspektive gledanja na život, proširiti i uskladiti njihova očekivanja i dati im novi status i uloge. Tako bi škola pripremila djecu i mlade za preuzimanje uloga koje ih svrstavaju u školske pozitivne resurse. Na takav način, učenici bi postali pravi potencijal o kojima ovisi daljnji razvoj društva u cjelini. Međutim, današnji obrazovni sistem ostavio je samo otvorena pitanja: kako smanjiti područje rizika i rizičnih faktora razvoja mladih ili kako povećati područje snage i kompetentnosti mladih kao osnovu podizanja njihove otpornosti u postojećem individualnom riziku i rizičnim okruženjima” (Janković, Bašić, 2001: 34).

Evidentno je da se, u posljednjih nekoliko godina, problemi djece i mladih povećavaju i postaju gori. Mnogi naučnici se slažu i smatraju da su teški emocionalni poremećaji u djece i adolescenata nacionalni problem koji zahtijeva da se hitno poduzmu odgovarajuće mjere. Janković i Bašić, dalje navode da je to zbog toga što nekoliko faktora utiče na takva ponašanja i povećava dječije probleme, a to su:

- česta dječija prisutnost nasilju,
- reducirano vrijeme provedeno s roditeljima
- smanjena roditeljska kontrola djece
- veća zaposlenost oba roditelja
- više samohranih roditelja
- malo važnih odraslih (učitelja) koji pomažu djeci učiti prilagođene socijalne i emocionalne vještine.

Zbog ovakvih problema, učitelji 21. vijeka trebali bi biti usmjereni ka različitim ciljevima:

- podučavati i razvijati empatiju,
- promovisati pozitivne i dobre odnose,
- podupirati bolja vjerovanja u budućnost,
- podupirati samopoštovanje i samopouzdanje,
- podupirati samoodređenja
- podupirati razgovor o problemima
- podupirati zdrave standarde.

Današnji obrazovni sistem ne radi na prevenciji poremećaja ponašanja mladih, više je usmjeren na „rješavanje“ problema mladih koji su uključeni u različite oblike rizičnih i problematičnih ponašanja. Današnji obrazovni sistem bavi se posljedicom, a ne uzrokom. Škole, odnosno školski kadar nije obučen za edukaciju učenika u vezi sa njihovim emocionalnim životom, te je neophodno postići dogovor na državnom nivou kako bi se pomoglo ovim mladim ljudima da razumiju životne izazove (probleme) i odgovornosti, te razviti neophodne vještine koje će im omogućiti da uspiju kao odrasli. Pozitivni razvoj mladih, prije svega, polazi iz porodice, zatim učitelja, vršnjaka u razredu do zajednice kao pokazatelja vrijednosti kulture, koja je primarna za dječiji razvoj.

Emocije

Korijen riječi *emocija* jeste *motere*, latinski glagol koji znači „kretati se“, uz prefiks „e“, koji označava „kretati se unaprijed“. Po Danijelu Golemanu, središte emocija je impuls, a zametak svakog impulsa je osjećanje koje teži da bude ostvareno putem djelovanja. „Oni koji zavise od impulsa, kojima nedostaje samokontrola, pate od nedostatka moralnosti. Sposobnost da se kontroliše impuls predstavlja osnovu volje i karaktera“ (Goleman, 2001:1).

Korijen altruizma je u empatiji, jer ako ne postoje osjećanja za tuđe želje ili očajanja, tu ne postoji ni briga, a naše vrijeme žudi za dvjema moralnim odrednicama: samosavlađivanje i suosjećajnost. Pa, iako postoji mnogo teorija koje objašnjavaju emocije, ni jedna nije univerzalno prihvaćena. Po nekima, emocije su nelagodnost i slijepa racionalna misao, tako da smo kao djeca naučeni da kontrolišemo svoje emocije. Po drugima, emocije su adaptacije koje pomažu osobi da izađe na kraj sa nevoljama i drugim važnim životnim pitanjima (Pluchik, 2009: 4). S obzirom na činjenicu da se u BiH, a ni šire, još niko nije bavio emocijama učenika u nastavnom procesu, tako su one ostale najneishvaćeniji dio školskog sistema. Međutim, da bi se potaknula kreativnost, a samim tim i kritično mišljenje i stvaralaštvo, te da bi se razumjelo disfunkcionalno ponašanje, neophodno je poznavati emocije.

Kako navodi Goleman, oxfordski rječnik engleskog jezika definiše emociju kao „bilo koje uzrujanje ili uznemirenje uma, osjećanja, strasti; bilo kakvo mentalno stanje bijesa ili nespokojstva“ (Goleman, 2001: 271). Ipak, emocije su jako složene i teško je naći pravu definiciju.

Emocionalna inteligencija

Djetinjstvo i adolescencija su kritične tačke u kojima nastaju osnovne emocionalne navike koje će kasnije upravljati njihovim životima. Emocionalna inteligencija podrazumijeva osnovni talenat za življenje, kao na primjer, kako zavladata emocionalnim impulsom, uočiti najdublja osjećanja kod drugih i kako uskladiti međusobne odnose. Kao što kaže Aristotel: Naljutiti se na pravu osobu, u pravoj mjeri, u pravo vrijeme, zbog valjanog razloga na pravi način (Aristotel, 2005).

Također, emocionalna inteligencija podučava kako očuvati najdragocjenija prijateljstva, odnosno kako ih njihov nedostatak uništava, kako moć tržišta postavlja emocionalnu inteligenciju i kako toksične emocije dovode u pitanje naše zdravlje, podjednako koliko i stalno pušenje, dok emocionalna uravnoteženost može da zaštiti naše zdravlje i blagostanje. Emocionalne lekcije koje, kao djeca, učimo kod kuće i u školi, oblikuju emocionalne procese, čineći nas spretnijim ili nespretnijim, u osnovama emocionalne inteligencije. To znači da su djetinjstvo i adolescencija kritične tačke u kojima nastaju osnovne emocionalne navike koje će upravljati našim životima (Bradberry, 2008).

Kakav je to učitelj21. vijeka?

Ako lijek postoji za emotivnu labilnost, on se upravo sastoji u tome da škole učine da u cjelosti obrazuju učenike, spajajući u učionicama razum i srce. Prije svega, učitelji, odnosno nastavni kadar koji radi sa djecom, trebao bi dobro poznavati vlastite emocije i, s tim u vezi, u obrazovanje učitelja treba uvrstiti predmet koji se bavi emocijama. Jedino takvi, osposobljeni učitelji mogu raditi s djecom

i formirati neke osnovne djelotvorne elemente, a koji bi uključivali: emocionalne vještine, sazajne vještine i vještine ponašanja (Bognar, 2007).

a) Emocionalne vještine

Od emocionalnih vještina, učitelji bi, kroz razne kreativne nastavne programe trebalo da budu osposobljeni za:

- Prepoznavanje i imenovanje osjećanja,
- Pomoć pri izražavanju osjećanja,
- Procjenu intenziteta osjećanja,
- Pomoć pri upravljanju osjećanjima,
- Pomoć prilikom kontrole nagona,
- Učestvovanje u smanjenju intenziteta stresa,
- Pomoć učenicima o spoznaji razlike između osjećanja i djelovanja,
- Upute o odlaganju uživanja.

U novije vrijeme, naučnici i stručnjaci u praksi, uočavaju da *modeli zdravog razvoja* imaju ključnu ulogu i u promociji zdravlja i u prevenciji socijalno neprihvatljivog ponašanja. Catalano i suradnici (2002) na sveučilištu Washington proveli su detaljnu studiju postojećih evaluacija programa za pozitivan razvoj djece i mladih, s glavnim ciljem da se utvrde empirijske i teorijske definicije pozitivnog razvoja mladih i s time povezanih koncepata, te da se sumiraju rezultati evaluacija takvih razvojnih intervencija. S obzirom na činjenicu da pozitivan razvoj mladih nije do kraja definisan, istraživači su programe proučavali identifikovavši skup, njima zajedničkih karakteristika. Utvrdili su kako su programi za pozitivan razvoj mladih uopšteno usmjereni na:

- uspostavljanje bliskih odnosa,
- poticanje otpornosti (na negativne uticaje),
- unapređenje socijalne, emocionalne, kognitivne i moralne kompetencije,
- poticanje samoodređenja i jasnog identiteta,
- poticanje samoefikasnosti,
- unapređenje prosocijalnih normi (zdravih standarda ponašanja).

b) Sazajne vještine

Kroz emocionalne vještine, učenici će biti osposobljeni za sazajne vještine, a one uključuju: *Razgovor sa samim sobom* (unutrašnji razgovor), gdje Autorice knjige „Razgovori sa zrealom“, Miljković i Rijavec, navode da su samopouzdanje i samopoštovanje međusobno povezani i utiču jedno na drugo. Stoga je bitno da osoba postane svjesna vlastite vrijednosti i da gradi samopouzdanje, a to najbolje postiže razgovorom sa samim sobom. U knjizi, „Čuda se ipak događaju“, autorica, (Rijavec, 2000) navodi kako je za stvaranje pozitivne slike o sebi potrebno: prihvatiti sebe, uočiti svoje vrijednosti, naučiti primati pohvale, naučiti primati kritike, uspoređivati se jedino sa sobom, jer ako dijete stalno uspoređujemo samo s najboljima, vrlo je vjerovatno da će se početi osjećati nesposobno, glupo i neuspješno (Rijavec, 2008: 34).

O svojim emocijama treba znati razgovarati, ali i o njima razmišljati; na njih reagovati, ali i s njima upravljati. Osjećaji su važni i korisni ali samo ako s njima znamo upravljati, usmjeravati ih i koristiti za postizavanje i održavanje naše sreće i zadovoljstva. Mi moramo vladati njima, a ne oni nama! Pomoću njih možemo vanjske događaje učiniti ugodnima ili neugodnima, korisnima i štetnima, radosnima i žalosnima. Osjećaji utječu na našu procjenu vanjske stvarnosti kao i na njihov doprinos našoj sreći ili nesreći (<http://www.savjetnikuspjeha.com/upravljanje-sobom/>).

c) Pozitivan stav prema životu

Da bismo razvili pozitivan stav prema životu, treba, prije svega da steknemo neke dobre navike, jer kad nešto određeni put ponovimo, to prelazi u naviku. Treba da naučimo gledati pozitivnu stranu iz svega što nam se događaja, da budemo ljubazni i prihvatimo ljude onakvima kakvi jesu. Zatim, trebamo se naučiti upornosti (<http://www.savjetnikuspjeha.com/upravljanje-sobom/>).

d) Samosvijest o razvoju realnih očekivanja

Očekivanja su ideje o tome kako stvari trebaju biti postavljene u našim i tuđim životima. To su utvrđena pravila kojih mislimo da se trebamo pridržavati. Ona su jedan od glavnih uzroka za razočarenje i neuspjeh u životu. Ljudi su društvena bića i važno je da budu prihvaćeni od drugih, stoga većina živi prema očekivanjima postavljenim prema sebi, prema drugima, prema životu ili prema očekivanjima drugih prema nama. Glavni uzrok naše potrebe za ispunjavanjem očekivanja je strah od neodobravanja i neprihvaćenosti (<http://www.savjetnikuspjeha.com/upravljanje-sobom/>).

e) Vještine ponašanja

Vještina generalno označava naučen ili stečen dio ponašanja. Pojam vještine tako se razlikuje od pojma sposobnosti, koje se smatraju preduslovom za ostvarivanje vještina. Vještina je mogućnost pojedinca za brzo i tačno izvođenje niza sistemski organizovanih operacija ili sklopova operacija za lakše i uspješnije obavljanje nekog zadatka. Obično se razlikuju psihomotoričke vještine, kod kojih je bitna motorička komponenta (npr. vožnja biciklom), i verbalne vještine (npr. verbalna i neverbalna komunikacija) (<http://www.savjetnikuspjeha.com/upravljanje-sobom/>).

Zaključak:

Zadaća o emocionalnom razvoju mladih, kao i o prevenciji emocionalnih problema, ostaje na obrazovnom sistemu, odnosno na učiteljima, koji će osnaživati i podupirati mlade ljude na njihovom putu ka odrastanju. Stoga bi učitelji 21. vijeka trebali biti osposobljeni za emocionalno – terapijski proces. Svaki emocionalni proces je i terapijski proces, a terapijski proces podrazumijeva specifičnu metodu pružanja slobode svim učenicima, posebno onim koji imaju problema u učenju, učenicima sa disfunkcionalnim ponašanjem i učenicima koji se nalaze u nekim teškim životnim situacijama. Kroz terapijski proces, učitelj pomaže učenicima u njihovom ličnom rastu, razvoju i sazrijevanju te prilagođavanju životnim uslovima zbog njihovog osposobljavanja za samostalno rješavanje aktuelnih i budućih problema (Barath, 1996).

Osnove terapijskog procesa su:

- a) sakupljanje i analiza podataka,
- b) planiranje i pripremanje terapije,
- c) provođenje terapije,
- d) evaluacija ili procjena rezultata.

Samo sakupljanje i analiza podataka posebno je važan dio terapijskog procesa i predstavlja osnov cijelog programa. Procjena se provodi s namjerom kako bi se utvrdio uzrok koji je doveo do određenog emocionalnog stanja učenika, te bi ona trebala biti individualna i prilagođena po potrebi učenika. Ovdje je izuzetno važno da sam nastavnik zna razloge i svrhu provođenja određenih, npr. testova, jer će samo na taj način biti u mogućnosti učeniku dati odgovore na pitanje "Zašto?". Sumiranje podataka mora biti tačno i precizno, iz pouzdanih izvora i jezgrovito. Sav daljnji proces ovisi o što potpunijem provođenju ove prve faze. Nakon što je nastavnik napravio procjenu i utvrdio postojeći problem, sljedeći zadatak je utvrđivanje prioriteta. Prilikom utvrđivanja prioriteta, nastavnik treba imati u vidu sljedeće: učenikove želje i potrebe (ako ih je u mogućnosti iskazati) i emocionalno stanje.

Nakon što se utvrdi eventualni problem kod učenika, sljedeći korak je utvrđivanje ciljeva i zadataka koji se žele postići. Najvažnije je utvrditi način kojim će se nastojati ostvariti prethodno postavljeni ciljevi i metode koje će se koristiti. Sposobnost nastavnika da ima raznovrstan pristup koji koristi u nastavi, ukazuje na važnost individualnog pristupa u tretmanu svakog učenika. Holistički pristup, npr. stavlja u centar samog učenika i daje mu ključnu ulogu, pri tom prilagođavajući nastavni proces učeniku. Bitni faktori za provođenje terapijskog procesa su vrijeme, oblik terapije i saradnja sa ostalim učenicima. Evaluacija i procjena rezultata, ujedno je i najvažniji dio, jer se putem njega ocjenjuje i kontroliše učinkovitost provedenog procesa. Tu se ubrajaju uspjesi i ograničenja koja su se javila tokom izvođenja samog procesa. Evaluacija se radi s ciljem da se procijeni napredak, kako pojedinačni, tako i grupni i da se ustanovi da li ovakav način rada vodi prema krajnjem cilju ili treba primijeniti drugačiji pristup.

Literatura:

1. Aristotel. (2005). *O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Barath, A., Matul, D., Sabljak, L.J. (1996). *Korak po korak do oporavka*. Zagreb. Tipex.
3. Bognar, L. Bognar, B. (2007). Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije. U Babić, N. (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja*(421-428). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Učiteljski fakultet u Osijeku, Kherson State University Kherson.
4. Bradberry, T., Greaves, J. (2008). *Emocionalna inteligencija*, Založba Tuma, Ljubljana.
5. Catalano, R.F., Berglund, M.L., Ryan, J.A.M., Lonczak, H.S., Hawkins, J.D. (2002). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *Prevention & Treatment*, 5, članak 15. Nađeno na: <https://jjrec.files.wordpress.com/2016/04/catalano2004.pdf> 2.10. 2017.
6. Goleman, D. (1995). *Emocionalna inteligencija*, Zagreb: Mozaik knjiga.
7. Goleman, D. (2000) *Emocionalna inteligencija u poslu*, Zagreb: Mozaik knjiga.
8. Janković, J., Bašić, J. (2001). *Prevenција poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici*. Zagreb: Povjerenstvo vlade republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži.
9. Milivojević, Z. (2010). *Emocije*. Zagreb: Mozaik knjiga.
10. Plutchik, R. (2000). *Emocije u psihoterapijskoj praksi*. Beograd: Altera.
11. Rijavec, M., Miljković, D., Brdar, I. (2008). *Pozitivna psihologija*. Zagreb: IEP-D2.
12. Rijavec, M. (2000). *Čuda se ipak događaju*. Zagreb: IEP d.o.o.
13. <http://www.savjetnikuspjeha.com/upravljanje-sobom/> Očitano. 25.04.2023.
14. <https://www.hocu.ba/index.php/hocu.prostor/razumjeti-ne-znaci-nuzno-i-odobriti/> Očitano: 21.04.2023.

Every child has the right to emotional education Teacher of the 21st century

Summary

Childhood and adolescence are critical points where the basic emotional habits that will later govern their lives are formed. Emotional intelligence implies a basic skill for living, such as how to control emotional impulses, perceive the deepest feelings of others and how to harmonize mutual relationships. As Aristotle says: „Be angry with the right person, and to the right degree, and at the right time, and for the right purpose, and in the right way.” The aim of this work is to show how schools should employ teachers who will create programs that would educate students in their entirety, combining reason and heart in classrooms. First of all, teachers, i.e. the teaching staff who work with children, should know their own emotions well and, in this regard, a subject dealing with emotions should be included in the curriculum. Only such qualified teachers can work with children and form some basic effective elements, which would include: emotional skills, cognitive skills and behavioral skills. The conclusion brings the characteristics of the teacher of the 21st century, and the programs that would be used by teachers, show the improvement of emotional competence, are aimed at building specific skills in the field of emotions, cognition, and social, behavioral and moral development. Therefore, these programs for the positive development of children in this category seek to develop the ability to manage emotional reactions or self-management strategies, to mitigate one's own unpleasant experiences and to tolerate frustration.

Key words: *emotions, teachers, students, school*